

INGLIZ TILINI O‘ZBEK XALQ MILLIY ERTAKLARI ASOSIDA QAYTA HIKOYALASH USULI ORQALI OSON O‘RGATISH

Narzullayeva Muattar Murodilla qizi

Is’hoqxon Ibrat nomidagi Namangan Davlat Chet tillar instituti. Til va tarjima fakulteti, xorijiy til va adabiyoti ingliz tili 1-kurs talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqola ingliz tilini o‘zbek xalq milliy ertaklari asosida qayta hikoyalash (retelling) usuli orqali o‘rgatishning ilmiy asoslarini va amaliy jihatlarini o‘rganadi. O‘zbekistonning boy folklor an‘analaridan foydalangan holda, ushbu yondashuv o‘quvchilarning lingvistik bilimlarini mustahkamlash bilan birga ularning madaniy o‘zlikni anglashlarini ham rivojlantiradi. Maqola konstruktivist ta’lim nazariyasi va sotsiokultural lingvistika tamoyillariga asoslanib, qayta hikoyalashning til o‘rganishdagi samaradorligini tahlil qiladi. O‘zbek xalq ertaklari, masalan, “Aldar Kose” yoki “Nasriddin Afandi” hikoyalari orqali ingliz tilidagi lug‘at, grammatika va diskurs tuzilmalarini o‘zlashtirish jarayoni ko‘rib chiqiladi. Empirik tadqiqotlar va pedagogik amaliyotlar asosida, ushbu usulning o‘quvchilarning motivatsiyasini oshirish, nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish va madaniy o‘ziga xoslikni saqlashdagi afzalliklari muhokama qilinadi. Shu bilan birga, usulni joriy etishdagi muammolar, masalan, resurslar yetishmasligi va o‘qituvchilar malakasini oshirish zarurati ham yoritiladi. Maqola xalq ertaklarini zamonaviy til ta’limiga integratsiya qilish orqali global til kompetensiyasini mustahkamlash va mahalliy madaniyatni saqlash imkoniyatlarini ta’kidlaydi.

Kalit so‘zlar: ingliz tili, qayta hikoyalash, o‘zbek xalq ertaklari, til o‘rganish, sotsiokultural lingvistika, konstruktivist ta’lim, madaniy o‘zlik, motivatsiya, pedagogik innovatsiya, task-based language teaching (TBLT).

KIRISH

Zamonaviy ta’lim sohasida ikkinchi tilni o‘rganish jarayoni nafaqat lingvistik bilimlarni o‘zlashtirish, balki o‘quvchilarning madaniy va ijtimoiy kontekstlarini hisobga olgan holda ularning motivatsiyasini oshirishga qaratilgan. O‘zbekistonda ingliz tiliga bo‘lgan talab global iqtisodiy va ijtimoiy integratsiya jarayonlari tufayli ortib bormoqda. Shu bilan birga, mahalliy ta’lim tizimida o‘quvchilarning ingliz tilini o‘zlashtirishda duch keladigan qiyinchiliklari, xususan, tilning notanishligi va madaniy farqlar tufayli yuzaga keladigan psixologik to‘siqlar muammo bo‘lib qolmoqda. Ushbu muammolarni yengishda o‘zbek xalq ertaklari kabi milliy folklor unsurlaridan foydalanish til o‘rganish jarayonini yanada samarali va jozibador qilish imkonini

beradi. O'zbek xalq ertaklari, masalan, "Aldar Kose", "Nasriddin Afandi" yoki "Tashkentning to'rt sohibi" kabi hikoyalar o'quvchilarga tanish bo'lib, ularning til o'rganishdagi kognitiv yukini kamaytiradi va yangi tilni o'zlashtirishda madaniy ko'priq vazifasini bajaradi. Qayta hikoyalash (retelling) usuli til o'rganishning faol va ijodiy shakli sifatida o'quvchilarga hikoyani o'z so'zlari bilan qayta bayon qilish orqali lingvistik ko'nikmalarni rivojlantirish imkonini beradi. Bu usul Vygotskiyning proksimal rivojlanish zonasi (ZPD) va Krashenning tushunarli kirish (comprehensible input) nazariyalariga asoslanadi, bunda o'quvchilar o'zlariga tanish bo'lgan hikoyalar orqali yangi tilning semantik va sintaktik tuzilmalarini osonroq o'zlashtiradilar. Ushbu maqola o'zbek xalq ertaklari asosida qayta hikoyalash usulining ingliz tilini o'rgatishdagi samaradorligini ilmiy asosda tahlil qiladi, uning pedagogik va madaniy ahamiyatini yoritadi hamda amaliy joriy etish strategiyalarini taklif qiladi. Tadqiqotning maqsadi – ushbu usulning o'quvchilarning lingvistik kompetensiyasini oshirish, motivatsiyani mustahkamlash va milliy o'zlikni saqlashdagi rolini ko'rsatishdir.

O'zbek xalq ertaklari o'zbek xalqining boy madaniy merosi sifatida til ta'limida muhim manba hisoblanadi. Bu ertaklar nafaqat o'quvchilarning madaniy o'ziga xosliklarini mustahkamlashga xizmat qiladi, balki til o'rganish jarayonida kognitiv va affektiv to'siqlarni bartaraf etishda samarali vosita sifatida xizmat qiladi. Qayta hikoyalash usuli o'quvchilarga hikoyani faol qayta ishlash va uni yangi tilda ifodalash imkonini beradi, bu esa ularning nutq ko'nikmalarini, xususan, monologik va dialogik nutqni rivojlantiradi. Ushbu jarayon o'quvchilarga hikoyaning mazmunini tushunish, asosiy g'oyalarni aniqlash va ularni yangi til shakllarida ifodalash imkonini beradi.

Sotsiokultural lingvistika nuqtai nazaridan, qayta hikoyalash o'quvchilarning o'z madaniyatlariga xos bo'lgan hikoyalarni yangi til orqali qayta talqin qilishlariga yordam beradi, bu esa ularning til o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyasini oshiradi. Masalan, "Aldar Kose" ertagidagi ayyorlik va adolat kabi mavzular o'quvchilarga tanish bo'lib, ularni ingliz tilida "trickster" yoki "justice" kabi so'zlar orqali ifodalash osonlashadi. Shu bilan birga, ushbu usul Krashenning affektiv filtr gipotezasiga mos keladi, chunki tanish hikoyalar o'quvchilarning til o'rganishdagi tashvishlarini kamaytiradi va o'ziga ishonchni oshiradi. Qayta hikoyalash jarayoni bir necha bosqichlarda amalga oshirilishi mumkin. Birinchi bosqichda o'qituvchi ertakni o'zbek tilida taqdim etadi, bu o'quvchilarning madaniy bilimlarini faollashtirishga yordam beradi. Ikkinchi bosqichda hikoyaning asosiy elementlari ingliz tiliga tarjima qilinadi, masalan, lug'at (hero, trick, moral) va grammatik tuzilmalar (past simple, reported speech). Uchinchi bosqichda o'quvchilar hikoyani juftlikda yoki guruhlarda og'zaki qayta hikoya qiladilar, bu esa ularning nutq ko'nikmalarini rivojlantiradi. Yakuniy

bosqichda esa o'quvchilar hikoyani yozma shaklda qayta yozadilar yoki ijodiy ravishda o'zgartirib, zamonaviy elementlar qo'shishlari mumkin. Masalan, "Nasriddin Afandi" hikoyasini ingliz tilida zamonaviy kontekstda qayta talqin qilish orqali o'quvchilar zamonaviy frazeologizmlarni o'rganishlari mumkin

Empirik tadqiqotlar ushbu usulning samaradorligini tasdiqlaydi. O'zbekistonning 7-sinflarida o'tkazilgan tajribada, xalq ertaklari asosida qayta hikoyalash usulidan foydalangan guruhlar an'anaviy dars usullariga nisbatan nutq ravonligi va aniqligida 25% yuqori natijalarga erishgan Shu bilan birga, o'quvchilarning o'z madaniyatlariga bo'lgan hurmati va ingliz tiliga qiziqishi ortgani sifatli tahlillar orqali aniqlangan Raqamli texnologiyalarni, masalan, hikoyalarni yozib olish yoki multimedia vositalaridan foydalanishni joriy etish ushbu usulning samaradorligini yanada oshiradi, chunki o'quvchilar o'z ishlarini tahlil qilish va tengdoshlari bilan baham ko'rish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Biroq, ushbu usulning joriy etilishida bir qator muammolar mavjud. Birinchidan, o'zbek xalq ertaklarining ingliz tiliga moslashtirilgan versiyalari va ikki tilli antologiyalar yetishmaydi. Ikkinchidan, o'qituvchilarning ushbu usuldan foydalanish uchun maxsus tayyorgarlikka ehtiyoji bor, chunki haddan tashqari tuzatishlar o'quvchilarning ijodiy faolligini pasaytirishi mumkin. Uchinchidan, resurslarning teng taqsimlanmaganligi, ayniqsa, qishloq maktablarida, ushbu usulning keng joriy etilishiga to'sqinlik qiladi.

Xulosa qilib aytganda o'zbek xalq ertaklari asosida qayta hikoyalash usuli ingliz tilini o'rgatishda samarali va innovatsion yondashuv sifatida o'zini namoyon qiladi. Bu usul nafaqat o'quvchilarning lingvistik ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki ularning madaniy o'zlikni anglashlarini mustahkamlaydi va til o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshiradi. Vygotskiy va Krashen kabi olimlarning nazariyalariga asoslangan bu usul task-based language teaching (TBLT) tamoyillariga mos keladi va zamonaviy ta'limning global talablariga javob beradi. O'zbekiston kabi post-sovet mamlakatlarida, ingliz tili global imkoniyatlar eshigini ochadigan til sifatida qaralishi bilan birga, mahalliy madaniyatni saqlash muhimligi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. Ushbu usul ushbu ikki maqsadni muvozanatlashtiradi, o'quvchilarga o'z meroslarini hurmat qilgan holda global tilni o'zlashtirish imkonini beradi. Kelgusida ushbu usulni yanada rivojlantirish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish, masalan, sun'iy intellekt asosidagi platformalar orqali shaxsiylashtirilgan o'quv traektoriyalarini yaratish mumkin. Shu bilan birga, o'zbek xalq ertaklarining ingliz tiliga moslashtirilgan antologiyalarini ishlab chiqish va o'qituvchilar uchun maxsus treninglar tashkil qilish zarur. Ushbu yondashuv nafaqat O'zbekiston ta'lim tizimida, balki boshqa turkiy xalqlarning folkloriga asoslangan til o'rgatish dasturlarida ham

keng qo'llanilishi mumkin, bu esa global ta'lim amaliyotidagi yangi imkoniyatlarni ochadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLARI RO'YXATI

1. Alisher Navoiy. Xamsa. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1988. (O'zbek adabiyotidagi epik hikoyalarning til o'rganishdagi ahamiyati uchun manba sifatida foydalanildi).
2. O'zbek xalq ertaklari. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2005. (Qayta hikoyalash uchun asosiy manba sifatida ishlatildi).
3. Xudoyberdi To'xtaboyev. Aldar Kose hikoyalari. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2010. (O'quvchilar uchun moslashtirilgan hikoyalar manbai).
4. Nasriddin Afandi latifalari. Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti, 1995. (Og'zaki nutq ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ishlatildi).
5. O'zbek xalq og'zaki ijodi antologiyasi. Xalq hikoyalari va dostonlari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Kutubxonasi nashriyoti, 2015. (Madaniy kontekst va hikoya tuzilmalari uchun manba).